

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2024]

Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ

<https://orcid.org/0000-0003-2469-0758>

Dr. Öğr. Üyesi

dr.niluferozturk@gmail.com

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

<https://ror.org/037vfv096>

Edebiyat Fakültesi

Sosyoloji Bölümü

Âşık Veysel'in Hayatı ve Şiirlerinden Hareketle Toplumsal Eşit(siz)lik ve Tabakalaşma

*Social (In)equality and Stratification Based on the Life and
Poems of Asik Veysel*

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 28.06.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 27.07.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.08.2024

Atf | Citation

Öztürk Aykaç, N. (2024). Âşık Veysel'in Hayatı ve Şiirlerinden Hareketle Toplumsal Eşit(siz)lik ve Tabakalaşma. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(2), 1014-1043. <https://doi.org/10.34083/akaded.1506907>

Öztürk Aykaç, N. (2024). Social (In)equality and Stratification Based on the Life and Poems of Asik Veysel. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(2), 1014-1043. <https://doi.org/10.34083/akaded.1506907>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çift Taraflı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study.
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyright & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Nilüfer ÖZTÜRK AYKAÇ | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Öz

Bu çalışmada son dönem Türk halk ozanlarından Âşık Veysel'in hayatı ve şiirleri, toplumsal eşit(siz)lik ve tabakalaşma temaları açısından ele alınmıştır. Bu bağlamda nitel araştırma yöntemlerinden tematik analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmış; ayrıca edebiyat sosyolojisinin “yazar” ve “eser” unsurları özelinde inceleme derinleştirilmiştir. Çalışmanın odağında, toplumsal tabakalaşma ve eşit(siz)lik temalarına ilişkin tematik bir inceleme bulunmaktadır. Analiz birimi olarak bu temalarla ilgili Âşık Veysel'in biyografisinde yer alan anılar ve bu temaların yer aldığı şiirler incelemeye tabi tutulmuştur. Toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşmaya ilişkin örnekler, ilk olarak “maddi sebepler kaynaklı eşitsizlikler” ve “ırk, etnik köken ve mezhepsel kimlik kaynaklı eşitsizlikler” olmak üzere iki ayrı grupta sınıflandırılmıştır. Bu kategorilerde yer alan unsurların insanlar arasında ayrımcılık oluşturması, Veysel tarafından eleştirilmektedir. Üçüncü bir kategori olarak özellikle meslekler ve karakterlere göre toplumsal farklılıklar ele alınmış, Veysel'in bunlara “farklılık” temelindeki yaklaşımı yorumlanmıştır. İncelemelerde Marksist eleştiri, alan teorisi, sembolik etkileşimcilik gibi teorik yaklaşımlardan da faydalanılmıştır. Bu makale aracılığıyla Âşık Veysel'in bir ozan olarak toplumsal duyarlılığı yorumlanmış, bundan hareketle edebiyatın toplumsal meseleleri ele alış örnekleri derinleştirilmiş ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Veysel, toplumsal eşit(siz)lik, toplumsal tabakalaşma, toplumsal farklılıklar.

Abstract

In this study, the life and poems of Asik Veysel, one of the late Turkish folk poets, are discussed in terms of the themes of social (in)equality and stratification. In this context, thematic analysis and content analysis techniques, which are among the qualitative research methods, were used; in addition, the examination of the “author” and “work” elements of the sociology of literature has been deepened. The focus of the study is a thematic analysis on the themes of social stratification and (in)equality. As the unit of analysis, the memories in Asik Veysel's biography regarding these themes and the poems containing these themes were examined. Examples of social inequality and stratification are first classified into two separate groups: “inequalities due to financial reasons” and “inequalities due to race, ethnicity and sectarian identity”. Veysel criticizes the fact that the elements in these categories constitute discrimination among people. As a third category, social differences, especially according to professions and characters, were discussed and Veysel's approach to them based on “difference” was interpreted. Theoretical approaches such as Marxist criticism, field theory, and symbolic interactionism were also used in the investigations. Through this article, Asik Veysel's social sensitivity as a poet has been interpreted, and based on this, literature's handling of social issues has been exemplified and discussed.

Keywords: Asik Veysel, social (in)equality, social stratification, social differences.

Giriş

Edebiyat, duygu ve düşüncelerin sanatsal bir dille topluma aktarıldığı bir alandır. Bu aktarımın insandan insan(lar)a yapılıyor olması, aktarılan içeriğin toplumsal unsurlara sahip olması, edebiyatın aktarım yolundaki toplumsal süreçler gibi birçok dinamik, edebiyatı sosyolojinin de konusu yapmaktadır. Edebiyatın toplumsal işlevi, edebiyat sosyolojisi açısından çeşitli unsurlar aracılığıyla incelenmekte; edebiyat-toplum arasındaki karşılıklı ilişki bu yolla çözümlenebilmektedir.

Toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşma, insanlığın en köklü toplumsal meseleleri arasındadır. Irksal ve mezhepsel farklılıklar, kölelik-efendilik, yoksulluk-zenginlik gibi mülkiyet kaynaklı eşitsizlikler bu meselenin toplumsal hayata yansımalarının bazı örnekleridir. Bu örnekler, insanlık tarihi boyunca edebiyat gibi birçok sanat dalına da konu olmuştur.

Âşık Veysel, edebiyat ve kültür dünyasının önemli değerlerinden biridir. İnsana ve topluma dair birçok unsur onun hayatına ve şiirlerine yansımıştır. Âşığın bu konulara yaklaşımı yaşam deneyimlerinde, kayda geçirilen anılarında da açık bir şekilde görülmektedir. Veysel'in kendi varlığından hareketle engellilik, yoksulluk ve bu dinamikler üzerinden toplumda karşılaşılan eşitsizlik biçimlerine karşı bir duruşu vardır. Âşık Veysel'in şiirlerinde insanın manevi değerine vurgu ön plandadır. Modern dünyadaki insana maddi değer biçme gayreti, bu bağlamda sıklıkla eleştirilmektedir. Bu gayret, maddi kaynaklara ve çeşitli statü göstergelerine dayalı bir toplumsal tabakalaşmayı inşa etmektedir. Benzer biçimde, salt insan olmaktan kaynaklanan birlik ve kardeşlik, Veysel'in şiirlerinde sıklıkla vurgulanmakta ve insanlar arasındaki yapay ayrımlara hoş gözle bakılmamaktadır.

Çalışmada ilk olarak nasıl bir toplumsal araştırma yürütüldüğünün aktarıldığı yöntem bahsi yer almaktadır. Onu izleyen başlıkta edebiyat sosyolojisi ve özel olarak şiir sosyolojisinin kısa bir izahı yapılmıştır. Daha sonra toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik kavramlarına dair teorik bir çerçeve çizilmiş ve akabinde inceleme kısmına geçilmiştir. İnceleme, ilki âşık Veysel'in bazı anılarından oluşan biyografisi, diğeri seçme şiirlerinden oluşan örnek mısralar olmak üzere iki ana başlığa ayrılarak gerçekleştirilmiştir. Şiirlerin tematik incelemesi; “maddi sebepler kaynaklı eşitsizlikler”, “ırk, etnik köken ve mezhepsel kimlik kaynaklı eşitsizlikler”, “toplumsal farklılıklar ve toplumsal eşit(siz)lik” temaları özelinde detaylandırılmıştır.

1. Literatür Taraması

Bugüne kadar Âşık Veysel'le ilgili çok sayıda yayın yapılmıştır. Bunların tamamını özetleyebilme imkânı olmadığı için, sadece, bu çalışmanın odağıyla ilgili olan altı makalenin ve yedi tezin konularına burada kısaca değinilmiştir. Veysel'le ilgili diğer yayınlardan ise makalenin inceleme kısmında faydalanılmıştır.

Bülent Arı (2015), âşık şiiri geleneğinde ortaya konan toplumsal eleştiri içerikli taşlamaları 5 başlık altında incelediği makalesinde Âşık Veysel'in üç dördlüğünü de örnek olarak kullanmıştır. Serhat Sabri Yılmaz (2016), makalesinde Veysel'in “Çarık-Mes Konuşması”

adlı şiirini ontolojik tahlil yöntemine göre incelemiştir. Recep Tek (2016), Veysel'in şiirlerinde işlediği toplumsal temaları yazısında 7 başlık altında tahlil etmiştir. Serdar Deniz Özdemir (2018) toplum hayatında görülen olumsuzlukların Veysel'in şiirlerine nasıl yansıdığını makalesinde 4 başlık altında incelemiştir. Muzaffer Çandır (2023), 20 başlık altında Veysel'in şiirlerine yansıyan manevi değerleri ele almıştır. Çandır'ın Aydın Furan ile birlikte yayımladığı çalışmada ise (2024) bu kez UNESCO'nun 12 temel evrensel değeri referans alınarak bu değerlerin Âşık Veysel'in şiirlerindeki örnekleri incelenmiştir.

Veysel'le ilgili olup burada konusundan bahsedilecek tezlerin 1'i doktora, 6'sı yüksek lisans düzeyindedir. Sıtkı Bahadır Tutu'nun (2008) hazırladığı doktora tezinde özellikle Veysel'in şiirlerinin tematik olarak değerlendirildiği satırlar bu makalenin odağına yakındır. Yasemin Yurduşen (2013), yüksek lisans tezinde Veysel'in şiirlerindeki eğitici ve öğretici unsurları incelemiştir. Esra Çerkezoğlu (2015), Âşık Veysel'in şiirlerine yansıyan dinî unsurları ele almıştır. Abdullah Karaçağıl (2019), Veysel'in şiirlerini vatan, millet, din, bayrak kavramları özelinde detaylı olarak tetkik etmiştir. Sabri Yığman (2019) tezinde Veysel'in şiirlerini değerler eğitimi açısından konu edinmiştir. Pir Sultan Abdal ve Âşık Veysel'in şiirlerinde geçen varoluşçu temaları karşılaştırmalı olarak ele alan Orhan Yavuz (2020), Veysel'deki varoluşçu temaları "iman, bireysellik, umut-umutsuzluk, arayış, ölüm" başlıkları altında toplamıştır. Şenel Vural (2023) ise tezinde Veysel'in 10 şiirini ontolojik tahlil yöntemine göre incelemiştir. Vural'ın seçtiği şiirler arasında, daha önce Serhat Sabri Yılmaz'ın (2016) aynı yöntemle incelediği "Çarık-Mes Konuşması" adlı şiir yoktur.

Görüldüğü gibi Veysel ve şiirleri pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada ise hem Âşık Veysel'in biyografisinden ve anılarından hem de şiirlerinden seçilen örnekler eşliğinde toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik meselelerine odaklanılmıştır. Söz konusu meseleler, edebiyat sosyolojisinin "yazar" ve "eser" unsurları (Escarpit, 1992) özelinde incelenmiş ve Veysel'le ilgili mevcut literatüre özgün bir katkı sağlanmıştır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemine göre veriler oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Nitel araştırmalar, sosyal gerçekliğin nicelleştirilmeyen unsurlarını konu edinir. Nitel araştırmalarda, toplumsal gerçekliğin nasıl oluştuğuna odaklanılır ve bu gerçeklik derinlemesine ele alınır. Temel amaç, araştırılan konuya dair betimsel ve gerçekçi bir resim sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.48). Elde edilen bulgular temalaştırarak aktarılır ve içeriği detaylı olarak analiz edilir.

Bu bağlamda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden "tematik analiz" ve "içerik analizi" teknikleri kullanılmıştır. Temalaştırma, verilerin belirli kategoriler altında toplanabilmesini sağlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.236). İçerik analizinde de birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek anlaşılabilir bir düzende yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.227). Bu teknikler ışığında veri kaynağı olarak Âşık Veysel'in hayat hikâyesi ve kayda geçen şiirleri kullanılmış, toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşma temalarına dair unsurlar incelenmiş ve

yorumlanmıştır. İnceleme, edebiyat sosyolojisinin ana unsurlarından olan “yazar” ve “eser” bağlamında gerçekleştirilmiştir; Âşık Veysel’in hayatı ve şiirleri analiz birimi olarak belirlenmiştir. Şiirler örnek gösterilirken her bir tema için dört şiir doğrudan ilgili temanın altında incelenmiş, temayla ilgili benzer mahiyetteki diğer şiirler ise dipnotta belirtilmiştir. Bu arada Veysel’in bütün şiirleri ilk olarak Ümit Yaşar Oğuzcan tarafından Âşık Veysel yaşarken yayımlansa da bu çalışmada, yakın geçmişte Doğan Kaya’nın yayımladığı ve sayıca daha fazla şiir içeren *Âşık Veysel* (2011) adlı kitaptaki şiirler esas alınmıştır.

3. Edebiyat Sosyolojisi

Edebî eserler, yazar ve okurda aynı veya farklı duygular, düşünceler uyandırmaktadır. Bu duygu ve düşünceler, özellikle toplumsal mahiyetleri bakımından sosyolojinin ilgi alanına girmektedir. Edebiyat sosyolojisi, edebiyat ve sosyolojinin kesişiminde yer alan bir alt disiplindir. Edebî olguyu toplumsal bir olgu olarak incelemeyi amaçlar (Sapiro, 2019, s.13). Bu amaç çerçevesinde yazar ile birlikte eserin kendisi, ortaya çıkış süreci, üretildikten sonraki toplumsal etkileri gibi birçok unsur inceleme alanına girmektedir.

Edebiyat sosyolojisi, Hegel geleneğine bağlı olarak Almanya’da ortaya çıkan ve Schücking’in beğeni sosyolojisi ile Mannheim’in bilgi sosyolojisi anlayışlarıyla desteklenmiş olan “sistemik edebiyat sosyolojisi” ve Fransız ve Anglo-Amerikan kaynaklı sosyoloji ekolleri çerçevesinde gelişmiş olan “deneysel edebiyat sosyolojisi” olmak üzere iki yaklaşıma ayrılabilir (Güllülü, 1988). Bu iki yaklaşım, felsefe ve sosyoloji gibi farklı disiplinlerle irtibatını artırarak edebiyat sosyolojisinin alanını genişletip gelişimini sağlamıştır.

Edebiyat sosyolojisi; edebiyatı üretim ve dolaşım şartlarına tâbi olan ve değerlerle, bir “dünya görüşü”yle hep ilişkili bir faaliyet olarak görmekte; bu görüş çerçevesinde metin ile bağlam arasındaki ilişkilerin incelenmesini gerektirmektedir (Sapiro, 2019, s.20). Ancak bu inceleme, bu ilişki ile sınırlı değildir. Edebî eserleri üreten, tüketen, yargılayan pek çok kişi ve kurumun dâhil olduğu ‘toplumsal bir fenomen’ olarak edebiyatın, toplumsal meseleler ile bir döneme ilişkin temsillerin edebî metinlere yansımalarının sorgulanması, bir edebiyat sosyolojisi incelemesinde tetkik edilmesi gereken iki husustur (Sapiro, 2019, s.13). Edebiyat sosyolojisinin inceleme sürecinde dört temel ayağının bulunduğu kabul edilmektedir (Kösemihal, 1964). Bunlar; yazar, eser, okur ve basım-yayın-dağıtım unsurlarıdır.

Sosyoloji biliminin kapsamı ve metodolojisinin gelişimi, edebiyat sosyolojisinin gelişimini de sağlamıştır. Sosyoloji yasaları hakkındaki bilginin ilerleyişi ve sosyolojik yöntemin kesinlik kazanışı sosyal yapıyı daha iyi inceleme ve çeşitli unsurların etkilerini daha iyi hesaplanabilme imkânı tanımaktadır (Moran, 2002, s.85). Bu imkândan hareketle, edebiyatın toplumsal alandaki izdüşümü bilimsel ve sistemik olarak analiz edilebilmektedir. Edebiyat teorileri, edebiyata ve topluma yaklaşımda farklı yönelimleri gösterir. Yansıtma teorisi, alan teorisi, sembolik etkileşim gibi yaklaşımlar bunlar arasındadır (Sapiro, 2019). Ele alınan konu ve bağlam çerçevesinde bu yaklaşımlardan

faydalanılmaktadır. Bu çalışmada Veysel'i etkileyen toplumsal çevre ve şiirlerindeki temalar toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşma kavramları çerçevesinde inceleneceğinden Marksist teori, alan teorisi ve sembolik etkileşimcilik yaklaşımlarından da faydalanılmıştır.

Edebiyata toplumsal bağlamdan yaklaşmak, sosyolojik meselelerin de gündeme alınmasını sağlar. Türkiye sosyolojisinin en özgün yanlarından biri olarak toplumsalın derin kıvrımlarına dokunmayı bilebilen, sosyolojik değere sahip en has çalışmaların yan disiplinlerden ve özellikle sanat, edebiyat gibi farklı alanlardan gelen zanaatkârlardan üretildiği söylenmektedir (Ünsaldı ve Geçgin, 2013, s.13). Türkiye'deki sanatçılar ve edebiyatçıların çalışmaları bu bağlamda değerlendirilebilir. Âşık Veysel gibi isimler ve onların toplumsal içeriğe sahip verimleri bu bakımdan daha değerli olmaktadır. Nitekim "Âşık Veysel ve Yaratıcı Endüstriler" adlı makalede (Tunç ve Çelik, 2023) Veysel'in edebiyat, müzik, tiyatro, turizm ve sinema, müze ve sanatsal sergiler, tasarım, moda, tanıtım, reklamcılık, yazılım, festivaller gibi birbirinden farklı sanat ve etkinlik alanlarında eser üretimine olanak sağlayan bir zengin kaynak olduğu savunulmaktadır. Benzer bir diğer çalışmada ise Solmaz ve Sarpkaya (2023), Âşık Veysel'in popüler kültürde benimsenmesinin sebebi ve bu etkinin metinlerarasılık/müziklerarasılık bağlamında nasıl ele alınacağı temel soruları ekseninde, farklı müzik türü örneklerinden hareketle Âşık Veysel ortak paydasında buluşulduğunu göstermişlerdir.

3.1. Şiirin Sosyolojisi

Edebî eserler, okurunun karşısına çeşitli formlarda çıkar. Şiir, nesir, roman, deneme, anı, öykü bu türlerden bazıları olup her biri özgün bir sanat eseri olarak kendine has özelliklere, içeriklere ve anlamlara sahiptir.

Bir edebî tür olarak şiir, en eski türler arasında olup gücünü ve etkinliğini hâlâ korumaktadır. Hemen tüm toplumlarda edebiyatın şiirle başladığı söylenebilir (Tüzer ve Hüküm, 2019, s.71). Şiirin tercih edilme nedenlerine dair Ceyhan Akça (2013, s.9-10) şu şekilde bir sınıflandırma yapmıştır: şiir çabuk yazılan/söylenen; kişinin sevinç, arzu ve üzüntülerini en hızlı ifade eden; günlük ve anlık tepkileri içerebilen; okuyucuyla en hızlı iletişime geçen bir edebî tür oluşunun ve bu sebeple toplumsal çalkantıları sığağı sığağına hafızasına ve mısraına alarak ilerleyen; diğer edebî türlerden farklı olarak yalınlık ve yoğunlukta çok esnek oluşu sebebiyle yalın gerçeklikle acı suskunluğu bir arada taşıyabilen bir türdür. Kemal H. Karpat'a göre de Türk şiiri, uzun süre düzyazıyla rekabet etmiş ve 1950'lere kadar da edebiyatın ana türü olarak üstünlüğünü korumuştur (2017, s.32). Zira Türk şiiri çok eski devirlere dek izi sürülebilen, Türk toplumsal tarihinin mirasını taşıyan önemli edebiyat alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır.

Şiir, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında da önemli bir yer tutmaktadır. Öykü, roman gibi türlerin nispeten Cumhuriyet'in daha ileri dönemlerinde yaygınlık kazanması sebebiyle şiir, uzunca bir dönem en önemli edebiyat türü olma özelliğini korumuştur.

Halk edebiyatı, halk için üretilen kitle edebiyatından ayrı bir etkinlik ve varlık alanıdır (Williams, 1974). Bu anlamda halk edebiyatı, halktan gelen kişilerin kendi toplumlarına

yönelik meseleleri öne çıkardığı, gerçekten halkı anlattığı bir edebiyat türü olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla yazarın/şairin halktan gelerek halk için eser üretmesi, gerçek manada halkın edebiyatı olmaktadır.

Türk edebiyatı açısından halk edebiyatı anlamında köy ve köylülüğe dair anlatımlar önemli bir yer tutmaktadır. Zira 1980’li yılların ortasına kadar Türkiye’de kentsel nüfus, kırsal nüfusu geçmemiş (Öztürk Aykaç, 2022, s.392), başka bir deyişle toplum nicel göstergelere göre o zamana kadar kentlileşmemiştir. Bu durum edebiyat alanına da yansımış ve bu dönemlere kadar eserlerin ağırlığını köyü konu alan metinler oluşturmuştur. Türk edebiyatına dair yaptığı bir değerlendirmede Kemal H. Karpat, köyü ve köylüyü insan olarak gerçek manada anlatanların köyden çıkan yazarlar olduğu görüşünü savunmaktadır (Karpat, 2017, s.38). Bu isimler arasında kabul edilebilecek olan Âşık Veysel de kendinden yola çıkarak Anadolu köyünü, köylüsünü gönül gözüyle anlatmıştır.

Ozanlık, İslamiyet öncesi dini ritüellerin önemli bir parçası olan Türk şiirini dünyevi özelliklerle donatmıştır (Tüzer ve Hüküm, 2019, s.71). Halk şiirinin, halk edebiyatının yere kapanmış bir heykel gibi kırık dökük, folklor alanına düşmüş bir haldeyken yerden kaldırıldığından; onu Köroğlu, Karacaoğlu, Dadaloğlu gibi isimlerin karanlıktan aydınlığa çıkardığından bahseden Özen, Veysel’in de o gelenekten gelen bu kişilerin bir torunu ve zamanının âşıklarının en âşığı olduğunu ifade eder (2009, s.10). Bu anlamıyla Veysel, halkın sorunlarını halktan bir dille anlatan bir kimliğe sahiptir.

Şiirin sosyolojiyle olduğu kadar psikolojiyle de ilgisi bulunmaktadır. Şiir yazmak, yüksek sesle şiir okumak veya dinlemek insan psikolojisi üzerinde terapik özellikler göstermekte, bu sayede kişi mevcut koşullarından çıkıp hayalin geniş mekânlarında hareket etme şansı bulmakta, dolayısıyla şiir kişinin sağlığı üzerinde terapötik özellikler göstermektedir (Çalışkan, 2018, s.71). Veysel’in şairliği de onu dünyasından ve şartlarından öteye taşıyıp ufkunun zenginleşmesini sağlamıştır.

Bir tür olarak Türk halk şiiri ve Türk halk şairleri, Türk edebiyat tarihi açısından da toplumsal tabakalaşmanın bir örneğini sunarlar. Örneğin divan şiiri ve divan şairlerinin görece yüksek statüsüne karşılık, halk âşıklarının statüsü gözetildiğinde halkın temsiliyeti, bu tabakalaşmanın karşılığını göstermektedir. Tarih boyunca birçok kişi, “kayırcılık” anlamına gelen yazarın bir kimse ya da kurum himayesinde eserini yazmasını tecrübe etmiş, bu sayede himaye altına alınmıştır. Osmanlı’da da bilgin ve sanatkarlar hükümdarın ve sarayın saygınlığını koruyan ve yücelten kişiler olarak kabul edilmeleri sebebiyle hükümdarlar tarafından himaye altına alınmıştır (İnalçık, 2022, s.9-13). Ancak halk şairleri ekseriyetle bu grubun içinde olmamış, himaye altına alınmamış, halk içinde halkça yaşamaya devam etmişlerdir. Yaşam tarzlarına yansıyan bu durum, eser yazma tarzlarına da yansımıştır. Ağdalı anlatım yerine yalınlığın öne çıktığı, halkın doğal yaşamına ilişkin temaların gündem edildiği halk şiiri, halkın yaşantısının edebi temsildir. Söz sanatlarına ağırlık vermek yerine toplumu ilgilendiren sosyal meselelere değinmek, farklılaşmanın bir diğer yanını temsil etmektedir. Böyle bir kimliğe sahip olan Âşık Veysel de halk şiirinin bir temsilcisi olmuş; şiirlerinde halk kimliğini, halkın sosyal sorunlarını

ön planda tutmuştur. Toplumsal eşitsizlikten kaynaklanan toplumun içindeki çatışmalar, bu sorunlardan olup bu çalışmanın da konusunu oluşturmaktadır.

4. Toplumsal Eşit(siz)lik ve Tabakalaşma

Toplumsal eşitsizlik, bir toplum içinde yer alan bir grup ya da grup içindeki farklı bireylere eşitsiz ödüller ya da fırsatlar sunulması anlamına gelen bir terimdir (Marshall, 1999, s.210). Toplumsal (sosyal) tabakalaşma ise toplumun ekonomik, politik, biyolojik, dinî ve ırksal kriterlere göre belirlenmiş sosyal katlar (katmanlar) halinde tabakalaşmış olduğunu açıklayan bir sosyolojik doktrindir (Rosenthal ve Yudin, 1972, s.428). Dolayısıyla toplumsal eşitsizlikler ile toplumsal tabakalaşma birbiriyle doğrudan ilintili kavramlardır. Toplumsal tabakalaşma, toplumsal eşitsizliklerin devamlılığını temellendirmekte iken, toplumsal eşitsizlik toplumsal tabakalaşmanın sonucu olarak deneyimlenmektedir.

Toplumsal hayatta tabakalaşma ve eşitsizlik, yaşamın birçok alanında tecrübe edilmektedir. Günlük hayat deneyiminin birçok alanıyla beraber hukuki eşitsizlikler, eğitim alamama, meslek ve unvan sahibi olamama gibi statüyle ilişkili fırsat eşitsizliği durumları, belli mekânlara, bölgelere girememe örnekleri bunlar arasındadır. Klasik Marksist söylemin mülkiyeti esas alan eşitsizlik yaklaşımının dışında toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yaş ayrımcılığı ve yaşlılık, engellilik, ırkçılık gibi toplumsal dezavantajlılığın çeşitli tezahürlerinden söz edilebilir. Bunlara ek olarak Neomarksist yaklaşımların da dâhil olduğu yeni sosyolojik yaklaşımlarda da eşitsizlik salt mülkiyet üzerinden değil, mülkiyetle bağlantılı yaşam tarzı gibi daha geniş ve kapsayıcı bir alan üzerinden okunabilir. Klasik anlamda Max Weber'in kavramsallaştırdığı ve mülkiyete ek olarak statü grubu, parti gibi unsurların da eklemeli olduğu tabakalaşma anlayışı, yaşam tarzına dayanan tabakalaşma ve eşitsizlik analizlerinin ilklerinden kabul edilebilir.

Toplumsal eşitsizlik ideolojileri; dinsel, doğal (ırksal/biyolojik), ekonomi-politik olmak üzere üç kategoride sınıflandırılmaktadır (Turner, 1997). Temelini dinden alan toplumsal eşitsizlik ideolojileri, dinler arası ve bazı dinlerin kendi içindeki tabakalaşma sistemleri temelinde eşitsizliği açıklamaktadır. Doğal eşitsizlik ideolojisi, Charles Darwin'in evrim teorisi ve onun toplumsal hayata uyarlanması sonucu sosyal Darwinizm adını alan Herbert Spencer'in teorisi temelinde bir açıklama sunar. Avrupa'da modern ve laik dönemin ürünü olan bu ideoloji, biyolojik belirlenimcilikle eşitsizliği meşrulaştırır. Üçüncü eşitsizlik ideolojisi ise kapitalizm temelli bir yaklaşım olup mülkiyet, sermaye birikimi gibi kavramlar ve süreçler aracılığıyla eşitsizliği gerekçelendirir.

Felsefi olarak Antik Çağ'a götürülebilecek kadar eski olan eşitsizlik söylemi, özellikle Platon ve Aristoteles gibi filozofların metinlerinde kapsamlı olarak dile getirilmiştir. Her iki filozof da insanların doğuştan eşit yaratılmadıklarını, belli özelliklere göre toplumda farklı tabakalara ait olduklarını savunarak bu iddialarından hareketle kendi felsefe sistemlerini ve tabakalı tasarımlarını geliştirmişlerdir. Platon *Devlet* (1999) adlı eserindeki ütopyasında tabakalı bir toplum sisteminden bahseder. Aristoteles de *Politika* (2020) adlı eserinde ruh kategorilerine göre bireylerin toplumsal konumlarının belirlendiği bir siyasal

sistemi anlatır. Ancak Aristoteles'te eşitlikle birlikte adalet kavramı üzerinde de durulur ve eşitlere eşit, eşit olmayanlara eşit davranmayarak paylaştırıcı ve dağıtıcı adaletin sağlanması öğütlenir (2020, s.73 ve s.275).

Aydınlanma düşünürlerinden Jean Jacques Rousseau, toplumsal eşitsizliği iki biçimde tanımlar (1990, s.87). Bunlardan ilki, doğa tarafından meydana gelen yaş, sağlık, bedensel güçler, zekâ ya da ruh nitelikleri arasındaki farklardan doğan doğal ya da fiziksel eşitsizliklerdir; diğeri ise manevi veya politik eşitsizlik olarak isimlendirilebilen, bir çeşit uzlaşmaya dayalı ve insanların onaması ile kurulan yahut kabul edilen, kimilerinin başkaları zararına yararlandığı zenginlik ya da saygınlık gibi ayrıcalıklardır. Rousseau'ya göre doğal/fiziksel eşitsizlikler, eşitsizliğe maruz kalanın başka yönlerden güçlü kılınmasıyla dengelenmektedir. Oysa ikinci tür eşitsizlikler, yapay olmakla beraber herhangi bir unsurla dengelenmemekte, toplumda asimetrik bir güç dengesi oluşturmaktadır.

Sosyoloji açısından toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşma, merkezî inceleme alanlarından biridir. Felsefi olarak Antik Çağ'dan beri tartışılıyor olmasına karşın sosyolojide özellikle Karl Marx ve Friedrich Engels'in çalışmalarıyla birlikte mülkiyet kaynaklı toplumsal eşitsizlik kavramı, toplumsal incelemenin merkezine konumlandırılmıştır.

Doğal olarak olsun yahut olmasın, eşitsizliğin toplumsal ilişkiler neticesinde inşa edildiği kabulü hâkimdir. Toplumsal eşitsizlik, toplum içinde ve toplumlar arasında eşitsiz ilişkilerin kökleşmesi anlamında toplumsal tabakalaşmayı da oluşturmaktadır.

Toplumsal tabakalaşma araştırmaları, insan grupları arasında toplumsal süreçlerle ilişkilerin maksat dışı sonuçlarından kaynaklanan sistematik eşitsizlikleri inceleyen araştırmalardır (Marshall, 1999, s.710). Toplumsal tabaka araştırmaları, özet olarak üç hedefi gözetmektedir. Bunlar; sınıf ya da statü sistemlerinin toplumsal eylem tarzlarının kurucusu olacak şekilde toplum düzeyinde ne ölçüde egemen yer tuttuğunu saptamak; sınıf ve statü yapılarını, sınıf ve statü oluşumunun belirleyicilerini analiz etmek; fırsatlar ve sonuçlarda gözlenen eşitsizlikler ile grupların sınıf ve statü sınırlarını nasıl muhafaza ettiklerini belgelemektir (Marshall, 1999, s.710).

Ülken de tabakayı (1969, s.279); monarşi gibi tek buyruklu bir yönetim tarzının geçerli olduğu toplumlarda mertebelenmenin aşağıdan yukarıya doğru bir derecede yükselmeye imkân verdiği zaman doğan toplum derecelerinden biri olarak tanımlar. "Orta tabaka", "halk tabakası" gibi adları alan bu tabakalar, sınıftan farklı olarak ekonomik ölçüt temelinde ayırmazlar. Ekonominin de tabakaların ayrışma unsurlardan biri olmasına karşın, tabaka söz konusu olduğunda siyasal ayrıcalık, dinî/etnik kimlik gibi unsurlar da belirleyici olabilir. Burada ifade edilen "halk" tabakası, Avrupa tarihinde "aristokrasi"nin dışında kalan ayrıcalıksız sınıfın bir temsili olabileceği gibi, modern ulus devletlerdeki hukuki eşitliğe rağmen toplumsal ilişkiler neticesi ortaya çıkan "vatandaş" ve "halk" ayrımının da bir parçasını oluşturabilmektedir.

5. Tematik İnceleme

Çalışmada toplumsal eşit(siz)lik ve tabakalaşma temaları özelinde bir inceleme yapılmıştır. Tetkikler, edebiyat sosyolojisinin ana unsurları arasında yer alan “yazar” ve “eser” aracılığıyla derinleştirilmiştir. Bu amaçla önce Âşık Veysel'in hayatından bazı kesitler, ardından söz konusu temalara uygun şiirler incelenmiştir.

5.1. Veysel'in Hayatından Toplumsal Eşit(siz)lik ve Tabakalaşma Temalı Bazı Kesitler

Biyografiler, yaşayanların öz yaşam öykülerinden oluşsa da kişilerin içinde yaşadıkları toplumsal tarihe dair de birçok unsur barındırmaktadır. Kişinin biyografisi ile içinde yaşamış olduğu toplumsal tarihle kurduğu bağ, toplumsal muhayyilenin bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır. C. Wright Mills bunu “toplumbilimsel düşün” olarak açıklar (2007). Bu bakış açısı ayrıca, kişisel gibi görünen meselelerin toplumsal yönünü fark edebilmeyi de olanaklı kılar. Bu çalışmanın ana teması olan “sosyal tabakalaşma” ya da “toplumsal eşitsizlik”, bu toplumsal meseleler arasındadır. Âşık Veysel'in kendi yaşam deneyiminden hareketle dile döktüğü bazı sözler, toplumda da bir sorun olarak deneyimlenen bir toplumsal meseleye işaret etmektedir.

Âşık Veysel, Sivas'ın Sivrialan köyünde doğmuştur. Veysel'in doğduğu, büyüdüğü ortam ile yetiştiği çevre, onu hem bir insan hem de bir ozan olarak beslemiştir. Bütün bu etkileşim alanı, onun sosyal çevresini ve Veysel'in içinde olduğu toplumsal alanı oluşturmaktadır. Bu alan içinde Veysel'i keşfeden şair ve yazarlar; onu davet ederek sesinin daha geniş bir çevreye yayılmasına vesile olan Sivas Âşıklar Bayramı; saz öğretmenliği yaptığı Köy Enstitüleri; jüri olarak davet edildiği Konya Âşıklar Bayramı kritik dinamikleri oluşturmaktadır.

Âşık Veysel; kâinatı okuyan, yetiştiği çevredeki kültürü iyi anlamış, özümsemiş, irfan sahibi bir şair olarak tasvir edilmektedir (Yıldız, 2018, s.13). Bilal Kemikli (2016), Âşık Veysel'den ve onun kendi tabirinden yola çıkarak halk âşıklarını bildik âşık tipi ve asıl âşık (âşık-1 sadık) olmak üzere ikiye ayırır. Asıl âşık; ariflerin yolunda giden, mecazı ve hakikati bilen, özüyle sözüyle doğru olan ve kemale ermek için gayret eden sadık kimselerdir (Kemikli, 2016). Âşık Veysel de âşık-1 sadık olarak ikinci kategoride kabul edilmektedir (Kemikli, 2016; Yıldız, 2018, s.13). Dolayısıyla Veysel yalnızca bir âşık değil, toplumsal meselelere duyarlı bir halk insanıdır.

Arısoy (1975, s.3), tüm sanatçıların kendilerine ve topluma karşı görev ve sorumlulukları bulunduğunu, dolayısıyla sanatçıların çeşitli açılardan inceleme konusu edilmesinin onların eleştiri, görev ve sorumluluk alanlarının belirlenmesi olduğunu, Âşık Veysel'in de bu çerçevede halk edebiyatımızdaki saz şairleri içinde farklı etki ve renklere sahip bir değer olarak olumlu bir inceleme konusu olduğunu savunmaktadır. Gerçekten de Âşık Veysel'in hayatı ve eserleri, onun topluma yönelik bir sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini göstermektedir.

Alan teorisi, edebiyatın toplumsal olarak belirlenmiş bir faaliyet oluşu ilkesinden hareketle kurulmuştur (Sapiro, 2019, s.37). Kişinin yaşadığı dönem, yaşadığı yer(ler),

sahip olduğu ve edindiği sosyal çevre gibi unsurlar bu anlamda önemlidir. Ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye ve onların uzantısında oluşan sembolik sermaye, bireyin toplumsal alandaki konumunu kısmen belirlemektedir. Âşık Veysel'in yaşam öyküsü de bu bağlamda dikkati çekmektedir. Yaşam öyküsüne dair bilinenlerle ve kendisiyle hatırası olanların aktardıklarıyla bu durum ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi biyografiler, kişisel tanıklıklar, hatıralar (anılar) yazarlar hakkında bilgi sahibi olmaya imkân sunan zengin kaynaklar arasındadır (Sapiro, 2019, s.45). Anılar her devre ışık tutmakta, ilgili dönemin olaylarını ve toplumsal dinamiklerini yansıtmaktadır (Cılga, 2023, s.15). Bu yönüyle de bilhassa sanatçılar, devlet ve bilim insanlarının daha iyi tanınması açısından da hatıralar önemli bir vesika sayılıp araştırmacılara doğrudan yahut dolaylı olarak katkı sunabilmektedir (Kaya, 2011, s.50). Âşık Veysel'le ilgili olarak da çokça anı bulunmaktadır. Birçok farklı ağızdan ve kaynaktan aktarılan bu anılardan yaklaşık 300 kadarı Hüseyin Cılga (2023) tarafından derlenerek “bilgelikleri-sezgileri-nükteleri” şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu çalışmada farklı kaynaklardan ilgili anılar seçilerek incelenmiş; bu başlıkta, Âşık Veysel'in kayda geçirilmiş olan anılarından hareketle toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik konularına bakış açısı ve davranış örnekleri değerlendirilmiştir.

Veysel'in biri hastalıktan, diğeri bir kaza sonucu görmeyen gözleri, onu görme engelli bir birey haline getirmiş ve toplumsal eşitsizliğin bedenselleşmiş bir örneğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca köyde doğan ve köylü olma kimliğiyle ozanlığını sürdüren Veysel'in bu yönü, şehirli olmaktan ayrışması sebebiyle eşitsizliğin başka bir cephesini temsil etmektedir.

Yavuz Bülent Bakiler'in aktardığı bir hatıra (2010, s.45), Veysel'in toplumsal eşitsizliğe yaklaşımının en açık örneklerinden biridir:

“Şimdi Ankara Barosu avukatlarından Vedat Karadeli'yle bir faytona atlayıp aradığımız kapıya ulaştık. İçeri girdiğimizde Veysel'i zengin bir yer sofrasının başında bulduk... Büyük bakır sininin etrafında birkaç kişi daha vardı. İğneci Ali, bizi de ısrarla sofraya oturttu. Orada yemekte bulunanlardan biri, Veysel'i uyarmak istedi:

-Aman âşık dikkat et, dedi. Bu gelenler bizden değil, ikisi de Sünni. Ona göre konuş haaa!

O anda oda sanki sağır bir sessizlikle doldu... Âşık Veysel'in yüzüne baktım. Çiçek bozuğu yüzü, kararmaya başladı. Elindeki kaşığı, büyük bakır siniye atar gibi bıraktı. Başı bir süre göğsüne düştü. Elleri, çaresizlik içinde birkaç defa döndü durdu, sonra kırgın, kızgın bir sesle öfkesini boşalttı:

-Yahu, ne demek 'Bunlar bizden değil.' sözü? Yahu, ne demek Alevilik, ne demek Sünnilik? Hâlâ mı siz-biz kavgasındayız? Bu gelenler Türk mü? Türk! Müslüman mı? Müslüman! İnsan mı? İnsan! Daha var mı “Bizden değil, sizden değil.” ayrımı? Allah aşkına bırakın bu kafayı! Ben hoşlanmıyorum bu ikilikten! Şuraya, ağzımın tadıyla birkaç lokma yemeye geldim; senlik-benlik kavgasına değil! Adam olun adam! Herkesle iyi geçinin!”

Bu anı vesilesiyle Veysel'in mezhep-din kavgasına ve bu kavgedan doğan ikiliğe karşı duruşu, Arı'nın çalışmasında da (2015, s.272-273) âşık şiirinde mezhep-din kavgasına yönelik toplumsal eleştiriler başlığında yer bulmuştur.

Veysel'in bu eğilimine yönelik bir diğer anı ise şu şekildedir:

“Köy İşleri Bakanlığı, Sivrialan'a giden yolları yaparak önemli bir sorunu çözmüş olur. Yolun açılmasından sonra gururla Sivrialan'a gelen karayolu görevlileri, doğal olarak Âşık Veysel'den memnuniyet ifade eden teşekkürler beklerler. Veysel, Sivrialan köyüne gelen güzergah üzerindeki tüm Alevi köylerinin dışında tek bir Sünni köy olan Örenyurt köyünün de yolu yapılmadığından dolayı sitem ederek:

-Örenyurt köyüne de yol götürün. Bunu yapmazsanız 'Veysel, sadece kendi köyünü düşündü' derler. Ben, bunu kaldıramam.” (Cılga, 2023, s.77).

Bu hatıra Balbay'ın çalışmasında (2018, s.110) “*Sünni köyüne de yol yapmazsan elini sıkımm!*” başlığıyla yer bulmuştur. Görüldüğü üzere Veysel, kendi dinî kimliği üzerinden oluşabilecek bir toplumsal eşitsizliğe son derece karşıdır.

Bir diğer anı, Veysel'in yaşamının son demlerine dairdir. Vefatından birkaç saat önce ölüm döşegindeyken oğlu Ahmet Şaturoğlu'nun teybi açarak kendisinden son bir söz duyma isteği üzerine Veysel'in söyledikleri (Kaya, 2011, s.33), yukarıdaki duruma bir örnek daha teşkil etmektedir:

“-Baba artık gidiyorsun, sesin hatıra kalsın, bize bir şeyler söyle, der.

-Ne diyeyim, ne diyeyim? Birbirinizle, konu komşu ile iyi geçinin. Dirliğiniz düzeniniz bozulmasın. Herkesin günahı kendine, sevabı kendine... Birliğinizi beraberliğinizi bozmayın, der.”

Veysel'in doğduğu köy ve yetiştiği çevreden hareketle bir değerlendirme yapıldığında, kendisinin Alevi olduğu kabul edilmektedir. Ancak kendisi yukarıda ifade edildiği gibi hem yaşam tarzıyla hem de şiirleriyle Alevilik savunusu yapmaz; aksine sürekli birlik çağrısı yapar. Şiirlerine de Alevilik-Bektaşilik temaları yansımadağından, eserleri Alevilik-Bektaşilik edebiyatı içinde değerlendirilmez ve kendisinin Alevi olduğunu bilmeyenler bu durumu şiirlerinden sezemezler (Kaya, 2011, s.49). Veysel'in Aleviliğine dair İlhan Başgöz'ün şu değerlendirmeleri de önemlidir:

“Veysel'in Aleviliği, dar sınırlar içine sıkıştırılmış, bir mezhep anlayışı değildir. Veysel'in Aleviliğine, Yunus Emre'nin Bâtını anlayışının, sadeleştirilmiş ve halkın düzeyine indirilmiş bir biçimi diyebiliriz.” (akt. Kaya, 2011, s.49-50)

Gülağ Öz'ün 1960 yılında Veysel'le yaşadığı bir hatıra (2013, s.19), dönemin siyasi atmosferine dair Veysel'in tutumunu yansıtmaktadır:

“O dönemde partililik yüzünden kimse kimseye selam bile vermezken, Veysel Emmi, çok hoşgörülüydü. Bunların gelip geçici olduğunu, parti yüzünden insanların birbirini kırmasının bir yararı olmayacağını her toplumda söylüyordu.”

Veysel'in şiirleri dışında günlük hayattaki eylemleri ve söylemlerinden bir alıntı, onun toplumsal farklılıklara bakışını resmetmektedir. Kişiler arasındaki farklılıklarla, hatta üstünlük olabilecek durumlarla ilgili olarak Mustafa Baydar, Veysel'den şu sözleri aktarmıştır (akt. Kaya, 2011, s.95):

“Bu üzerinde yemek yediğimiz masa ne kadar eder? Mesela on lira. Fakat on paralık mih olmasa bu masa olur mu idi? Bu dünyada herkesin kendine göre bir lüzumu, değeri ve manası vardır.”

Veysel, burada mih-masa metaforu üzerinden küçük, değersiz ve önemsiz görülen şeylerin dahi bir işlevi olduğunu, dahası, daha değerli görülen şeylerin varlığına katkıda bulduklarını anlatmaktadır.

Veysel'in halkçı ve eşitlikçi yönü, başka bir anıda şöyle ortaya çıkmaktadır:

“Hafif Türk müziği sanatçılarından Fikret Kızılok, Veysel'in ziyaretine gelir. Giderken; -Veysel baba! Şu sazımı akort et de ver. Ben de sizden esinlenmek istiyorum, der.

Bunun üzerine Veysel;

-Ben sazımı halka göre akort ediyor ve ilhamımı ondan alıyorum. Siz de böyle hareket ederseniz, sazınız akortlu demektir, diye karşılık verir.” (akt. Kaya, 2011, s.69)

Hüseyin Cılga'nın (2023, s.59) derlediği anılar arasında da yer alan ve 1960 yılında TRT stüdyosunda Veysel'le gerçekleştirilen bir röportajda ise Veysel'in insanlar arasındaki toplumsal farklılıklara bakışına dair bir örnek sunulmaktadır:

“Erdoğan Alkan, bir röportajda Âşık Veysel'e sorar:

-Eşyaya ve insana kendi dünyanda bir şekil veriyor musun?

Âşık Veysel de yanıtlar:

-Veremiyorum. Sebebi ise Âşık Hüseyin şöyle demiş: “İnsan kısım kısım, yer damar damar.” İnsanların hepsi bir renkte, bir ölçüde değil ki ona göre bir karara varayım.”

Veysel'e göre insanları bir ölçüye uydurmaya çalışmak, onlar arasındaki farklılıkları görmezden gelmek anlamına gelecektir. Buradan hareketle, bunu yok saymanın bir toplumsal eşitsizlik inşa etmek anlamına geleceği düşünülebilir. Oysa onlar arasındaki farklılıklar, farklılığın renklerini çeşitlendirir. Veysel'in yaklaşımı, şiirlerinde de örneği görüleceği üzere bu farklılıklara saygı duymak ve onlar aracılığıyla bir eşitsizlik kurmayıp toplumsal eşitliği bu şekilde sağlamak yönündedir.

Veysel'in hayatından seçilen bu kesitler, onun toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik konusuna bakışını örneklendirmektedir. Görüldüğü gibi Veysel için ayırmak değil birlemek, bir etmek esastır. Her fırsatta sınıfsal ve özellikle mezhepsel ayrımcılığı yüksek sesle eleştirmiş; ölüm döşeğindeyken dahi “Birliğinizi beraberliğinizi bozmayın!” mesajını yinelemiştir.

5.2. Veysel'in Toplumsal Eşit(siz)lik ve Tabakalaşma Temalı Şiirleri

Genel olarak bakıldığında uzak bir köyde yetişen, çocuk yaşta gözünü kaybeden ve bundan dolayı okuma yazma öğrenememiş birinin söylemesi neredeyse imkânsız olan ifadelere Veysel'in şiirlerinde sıkça rastlandığından bahseden Yıldız (2018, s.13), aslında onun tam da bu yönünün onu Âşık Veysel yaptığını söylemektedir. Ayrıca Veysel'in bir yandan Alevi-Bektaşî kültürünün izlerini taşıdığını bir yandansa bir sufi, bir derviş olarak kabul edilmesi gerektiğini aşağıdaki dizeleri örnek göstererek söylemektedir:

Bu âlemi gören sensin
Yok gözünde perde senin
Haksıza yol veren sensin
Yok mu suçun bunda senin (Yıldız, 2018, s.13)

Kendi görme engelliliğinden hareketle “gören gözleri” haksızlığa yol vermekle eleştiren Veysel, bu vesileyle toplumsal eşitsizlik ve adaletsizlik meselelerinin onun için önemine dair bir örnek sunmuştur. Ona göre, haksızlığı yapmak kadar ona göz yummak da suç ortak olma anlamına gelmektedir.

Arı (2015, s.264), âşık şiirlerinde toplumsal eleştiri konularını “düzen eleştirileri, felek-Tanrı eleştirileri, mezhep-din kavgalarına karşı eleştiriler, kişilere yönelik eleştiriler ve siyasi içerikli eleştiriler” olmak üzere beş grupta toplamıştır. Veysel'in şiirlerini ele aldığımız bağlam, buradaki bazı başlıklara girmekte ancak odak toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik üzerine olduğundan daha farklı kategorilere de uymaktadır.

Âşık Veysel'in şiirlerinde toplumsal eşitsizlikler ve tabakalaşma; zenginlik-yoksulluk, şehirlilik-köylülük, din, mezhep, etnik köken farklılıkları gibi farklı örnekler üzerinden konu edilmektedir. İnsanlar arasındaki farklılıklara da yer veren Veysel, bu farklılıkların üstünlük, yükseklik, ayrıcalık gibi eşitsiz ilişkilere dönüşmesini eleştirmiş ve tepkisini “eşitlik” vurgusu yaptığı şiirleri üzerinden yansıtmıştır. Bu durumları örneklendiren bazı şiirler seçilerek makale ana metnine taşınmış, diğer şiirlerinde geçen benzer mahiyetteki mısralar dipnotta belirtilmiştir.

5.2.1. Maddi Sebepler Kaynaklı Eşitsizlikler

Maddi sebepler kaynaklı eşitsizlikler, literatürde özellikle ekonomi-politik çerçevede tartışılmakta ve bu yaklaşım temelinde birçok toplumsal sorunun ana sebebi olarak kabul edilmektedir. Özel mülkiyetin toplumsal belirleyiciliğini esas alan maddi sebepler kaynaklı bu eşitsizlik biçimi, mülkiyet kavramının ortaya çıkışından beri insanlık tarihinde görülmektedir.

Âşık Veysel'in şiirlerinin bu başlıktaki incelemesi, toplumsal eşitsizliğin ve tabakalaşmanın en temel göstergelerinden olan maddi değerleri konu alışıları üzerinden yapılmaktadır. Maddi sebepler kaynaklı toplumsal eşitsizlikler; felsefi tartışmalar, Marksist kuramlar ve Bourdieu'nun alan teorisi çerçevesinde analiz edilmiştir.

Marksizm, ekonomik teori üzerine inşa edilmiş bir tarih felsefesidir ve tarihin gelişimi, üretim güçleri ve üretimi yapan sosyal grupların ilişkisiyle oluşan ekonomik yapıyla belirlenen yasalara göre cereyan etmektedir (Moran, 2002, s.43). Marksist tarihsel materyalizm sınıflandırmasına göre tarih boyunca insana (köleye), toprağa, altın ve gümüş gibi değerli madenlere ve üretim araçlarına sahip olmak üzerinden karşılık bulan toplumsal eşitsizlik, toplumda eşitliğin olmadığı her dönemde bir mülkiyet ürünü üzerinden sürmektedir. Zenginlik ve yoksulluk, mülkiyetten kaynaklanan iki temel gösterge olup insanlık tarihi boyunca bu göstergeler efendi-köle, aristokrat-serf, burjuvazi-proletarya gibi iki karşıt sınıf üzerinde konumlanmıştır.

Altın, gümüş ve bakır parasal değerleri açısından hiyerarşik bir sınıflandırmaya tabi tutulan değerli madenlerdir. Bu madenlerin tarihte dünya ekonomik sistemlerdeki işleyişinde sikke üretiminde ve dolaşımında gümüş altının, bakır da gümüşün yerini almıştır (Marks, 2003, s.122). Altının gümüştən, gümüşün de bakırdan daha değerli oluşu, kapitalist sistemin dünyada kalıcı kıldığı bir değişim olmaktadır. Veysel “Kardeşim” adlı şiirinde, maddi sebepler kaynaklı eşitsizliklere ve bundan kaynaklanan ilişkilere şu şekilde değinmiştir:

Beni **hor görme** kardeşim
Sen **altın**sın ben **tunç** muyum
Aynı vardan var olmuşuz
Sen **gümüş**sün ben **saç** mıyım

Ne var ise sende bende
Aynı varlık her bedende
Yarın mezara girende
Sen **toksun** da ben **aç** mıyım

Kimi molla kimi derviş
Allah bize neler vermiş
Kimi arı çiçek dermiş
Sen **balsın** da ben **ceç** miyim

Topraktandır cümle beden
Nefsini öldür ölmeden
Böyle emretmiş Yaradan
Sen **kalemsin** ben **uç** muyum

Tabiata Veysel âşık
Topraktan olduk kardaşık
Aynı yolcuyuz yoldaşık
Sen **yolcusun** ben **bac** mıyım” (Kaya, 2011, s.254)

Veysel’in “Kardeşim” adını taşıyan şiiri, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizliğin açık bir şekilde dile getirildiği ve “eşitlik” fikri temelinde hiyerarşik ilişkilerin eleştirildiği bir metindir. Bu şiir, Özdemir’in değerlendirmesinde de (2018, s.153) Veysel’in şahsından hareketle karşı sınıf ayrılığına yönelik eleştiriler başlığına konu edilmiştir.

“Aynı varlık her bedende” dizesiyle özünde varlığın bir olduğunu, her insanın aynı “öz”den yaratıldığını ifade eder. Maddi hayat değerleri referans gösterilerek insanların bunlar aracılığıyla birbirini aşağılamasına karşı çıkmaktadır, çünkü inanişe göre Allah her insanı eşit yaratmıştır. “Aynı vardan var olmuşuz” sözü bu anlama geliyor olup burada insanlığın ortak bir atası ve özü olduğu iddiası da varsayılmaktadır.

Maddi dünyanın değerlerini önemseyen nefsi yok etme, insanı bu ortak özde birleştirmek anlamına gelmektedir ve Veysel de insanı buna çağırmaktadır. Bu tespit, Doğan Kaya tarafından da yapılmış (2011, s.93) ve bu şiir, konu bakımından Veysel'in fikrî şiirleri arasında sınıflandırılmıştır. Tasavvuf gibi dinî öğretilerde çok önemli bir yer tutan, maddi unsurlara karşı koyarak ruhu beslemeyi öğütleyen “nefs mücadelesi”, Veysel'in şiirlerinde bu çerçevede yer bulmaktadır. Nefsini yenmenin insanı insan yapan en önemli vasıflardan biri olduğunu söyleyen Veysel, “Nefisle mücadele, ordularla mücadeleye benzer, eğer bunu, bu içindeki şeytanı yenebilmişsen, işte insan-ı kâmil sensin.” demektedir (Yılmaz, 1996, s.93). Bu durumda nefsi yenmek, insanın en değerli mücadelesi olmaktadır.

Şiirde geçen ikilikler kafiyeye uyacak şekilde oluşturulmuştur: altın-tunç; gümüş-saç; tok-aç; bal-çeç¹; kalem-uç; yolcu-baç².

Veysel'in şiirlerinde mülkiyet, özellikle altın gibi değerli bir mülkiyet kaynağı üzerinde anlamını bulur. “Seksen Yıllık Yolu Biraz Düşünük” adlı şiirinde altın ve tunç arasındaki hiyerarşik ilişkiye bir kez daha yer vermiştir:

“Eline geçeni harcama bol bol
Beyhude sarf olan altın tunç olur” (Kaya, 2011, s.312)

Platon'un *Devlet* adlı eserinde yer alan aşağıdaki alıntı, bir diyalog üzerinden Platon'a göre altın ve gümüşün toplumsal hayattaki karşılıklarını göstermektedir:

“Bu toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aramızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyeceklerdir. Ama arada bir, altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir. Bunun için Tanrı, her şeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi beklilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur. Kendi çocukları tunçla ya da demirle katışık doğmuşlarsa hiç acımayıp hamurlarına uygun işlere koyacak onları; çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasından mayaları altın ve gümüşle katışık doğanlar olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe kimini bekliliğe yükseltecek; çünkü mayasında demir ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur.” (Platon, 1999, s.111)

¹ çeç: Sivas yöresinde “balı alınmış petek” anlamında kullanılmaktadır.

² baç: Özellikle Osmanlı döneminde “yolculardan zorla alınan para” anlamında kullanılmaktadır.

Burada sembolikleşen altın ve gümüş, sonradan edinilmeyip yaradılıştan insanın özüne konan bir şeydir. Platon daha sonra sözlerine şöyle devam eder:

“İlkin, kesin bir zorunluk olmadıkça, hiçbiri mal mülk edinmesin. Sonra oturdukları yer, yiyeceklerini sakladıkları ambar, her isteyenin girebileceği yerler olmalı. Yiyecekleri de ölçülü ve yiğit savaşçılara yaraşan cinsten olsun. Bekçiliklerine karşılık, yurttaşların kendilerine verecekleri, bir yıllık yiyeceklerinden ne çok, ne de az olsun. Yemeklerini birlikte yesinler, savaştaki askerler gibi hep bir arada yaşasınlar. Gümüş ve altına gelince, diyeceğiz ki onlara: İçlerinde Tanrının koyduğu altını, gümüşü saklayanların, insanların vereceği altında ve gümüşte gözü olmaz. Kendi altın yaradılışlarını dünyanın altınıyla kirletmek günahdır. Çünkü dünya altını yüzünden türlü kötülükler işlenmiştir. Oysaki içlerindeki altın tertemizdir.” (Platon, 1999, s.113)

İdealist bir filozof olan Platon, toplum felsefesi yaptığı bu kısımlarda, insanların aynı özden var olmadıklarını, yaradılışlarındaki öze göre toplumsal hayat yaşamaları gerektiğini savunur. Oysa Veysel, tam aksini savunarak “Aynı vardan var olmuşuz” demektedir. İkisi için ortak olabilecek bir nokta, uğruna türlü kötülükler işlenmiş olan dünya altınının kirliliğidir.

Şiirin ilk mısraında da yer alan “hor görmek”, Veysel’ce hoş karşılanmamaktadır³. “Hor görme” tavrı, toplumsal eşitliğe aykırı olarak kendini başkalarından üstün görmek anlamına gelmektedir.

Çarık ve mes metaforları üzerinden yazdığı “Çarık-Mes Konuşması” adlı şiirinde de “çarık” ve “mes” iki farklı sınıfı temsilen metafor olarak kullanılmış, maddi görünümleri üzerinden toplumsal tabakalaşma karşılaştırması yapılmıştır. Salahaddin Bekki (2021, s.75), Âşık Veysel’in toplumsal duyarlılıktan yoksun görülemeyeceğini, böyle bir değerlendirmenin onu tam olarak okumamaktan kaynaklandığını ve Veysel’in toplumsal çarpıklıkları dile getirirken diğer âşıklardan farklı olarak nezaket ve zarafeti elden bırakmadan bunu nazikçe yaptığını ifade etmekte ve onun bu tarzına örnek olarak “Çarık-Mes Konuşması” adlı şiirini göstermektedir.

Veysel’in bu şiiri özel bir incelemeye de konu edilmiştir. Bu tahlilde çarığın zengini, mesin yoksulu temsil edişinden hareketle Veysel’in hiçbir zaman zenginlikte hevesi olmadığı, yoksulluğu kabullendiği, rahatsız olduğu şeyin zenginin yahut şehirlinin yoksulu ve köylüyü hor görmesi olduğu, haksızlık konularına yönelik siteminin dahi kavgadan ve şirkten uzak bir üslupla dile getirildiği belirtilmektedir (Yılmaz, 2016, s.402-403). Söz konusu sitem, şiirin sonunda Veysel’in “birlik” ve “dayanışma” çağrısıyla neticelendirilmiştir:

Çarık:
Aman kardeş çok üşüdüm
Sen köşede ben dışarda

³ Veysel’in “Gönül Senin ile Gel Konuşalım” (Kaya, 2011, s.271) şiirinin 2. dördlüğünün ilk iki mısraında geçen “Ey gönül kendini yüksek gözetme/ Sana zor geleni herkese tutma” sözleri ile de kişinin kendini diğerlerinden üstün görmesi eleştirilmektedir.

Senin ile kardeş idim
Sen köşede ben dışarda

Mes:

Elin, yűzűn çamur bu ne
Git ahırda kızınsene⁴
Laf istemem uzun ene
Ben köşede sen dışarda

arık:

Sen de deri ben de deri
Görűyon mu kőr kaderi
Sen tutmuŐsun mevkileri
Sen köşede ben dışarda

Mes:

Neler gördűm tezgâhlarda
Hiç gezmedim uzaklarda
Hakkım vardır bu haklarda
Ben köşede sen de dışarda

arık:

Gűzel gűzel halı kilim
Senin kılın benim kılım
Tepeleyip etme zulűm
Sen köşede ben dışarda

Mes:

Ben kimseye etmem zulűm
Ne are ki bűyle yolum
Halı gene benim halım
Ben köşede sen dışarda

arık:

Sen gezersin halılarda
Gűzel gűzel balolarda
Ben gezerim alılarda
Sen köşede ben dışarda

Mes:

Mes arıktır çarık mestir
Yürűrlerse aynı sestir
Veysel sűyler bir nefestir
Gâh içerde gâh dışarda (Kaya, 2011, s.140-141)

⁴ kızınsene: Sivas yűresinde "ısınsana" anlamında kullanılmaktadır.

Çarık fakirlik, köylülük; mes ise zenginlik, şehirlilik gibi toplumsal tezahürleri işaret etmektedir. Bu temelden kurulan toplumsal ikilik, maddiyat kaynaklı toplumsal farklılığın iki görünümünü resmetmektedir. Bulunulan mekânlar, toplumsal konumlar, fiziksel görünüm gibi unsurlar özelinde bu farklılık toplumsal hayata yansımaktadır. Çarık ve mesin her ikisinin hammaddesinin de deri olmasına karşın biri doğrudan ayağa, diğeri ayakkabının içine giyilmekte, dolayısıyla biri köylülüğü ve yoksulluğu, diğeri ise varlığı temsil etmektedir (Alptekin, 2007, s.90). Bu şiirin arka planında şehirli-köylü, zengin-fakir çatışmasının olduğu, âşığın bu şiirde yumuşak bir tavır içinde oluşunun kökeninde zengine ve şehirliye karşı bir mahcubiyet ve ezilme duygusu taşıdığı, son tahlilde “mes çarıktır çarık mestir” diyerek birlik mesajı verdiği görülmektedir (Yılmaz, 2016, s.396). Çarık ve mesin ikisinin de deriden yapılmış oluşundan hareketle, çarık giyen de mes giyen de insan olmak bağlamında aynı özendir. Dolayısıyla maddi unsurlar kaynaklı zenginlik ve şehirlilik, insanlar arasındaki birliği bozabilecek nitelikte değildir.

Veysel çarık ve mes arasındaki ilişkiyi, mesten sınıfsal bir ürün olarak bahsettiği bir diğer şiirinde şu şekilde açık etmiştir:

Bir pipom var **yamalıklı**
Palto giyerim **alıklı**
 Oğlum kızım hep **çarıklı**
Mes giymemiş soyum benim (Kaya, 2011, s.246)

Bu şiirde de yamalıklı pipo, alıklı palto ve çarık “yoksulluk ve köylülük sembolleri” olarak gösterilirken bu durumun karşıtı olan mes bir “zenginlik ve şehirlilik sembolü” olarak kullanılmıştır. Veysel “oğlum, kızım, soyum” diyerek kendi ailesinin de mese/zenginliğe sahip olmadığını anlatmaktadır.

Kemal H. Karpat, Türk edebiyatı üzerinden topluma dair yaptığı incelemelerde Türkiye’de karşıt sosyal gruplar bulunmasına rağmen Türk toplumunu bir arada tutan şeyin karşılıklı dayanışmaya ve eşitliğe dayanan “cemaat ruhu” olduğunu söyler ve cemaatin dinî, siyasi, mesleki yahut millî olabildiğini, cemaat içinde farklılıklar bulunabildiğini ancak bu farklılıkların sınıf mücadelesi oluşturmayacağını da ekler (2017, s.24). Veysel’in şiirlerinde yansıttıkları da söz konusu cemaat ruhundan etkiler taşımaktadır. İlk iki dörtlüğüne yer verilen aşağıdaki şiiri, Veysel’in azla yetinmeyi telkin edip maddiyatı önemsemediğini belirttiği mısralarıyla başlayıp başkalarını küçümsemeksizin millî kimliğiyle⁵ övündüğü mısralarla devam etmektedir:

Bir **küçük dünyam** var içimde benim
Mihnetim ziyetim bana **kâfidir**
 Görenler dar görür geniştir bana
 Sohbetim ülfetim bana **kâfidir**
İstemem dünyanın saltanatını

⁵ Veysel’in halkçı görüşleri, yaşadığı dönemin icraatlarından olan Halkevleri’ni anlattığı şiirlerine de yansımıştır (Kaya, 2011, s.161 ve s.205).

Süslü giyimini Arap atımı

Bilirsem Türklüğün var kıymetini

Vatanım milletim bana kâfidir (Kaya, 2011, s.307)

Mal mülkle övünmek, Veysel'in yapacağı iş değildir. O, illa bir şeyle övünecekse vataniyle, milletiyle, Türklüğüyle övünmektedir. Ancak bunu yaparken de başkalarını küçümseme yoluna gitmemekte, tıpkı Karpat'ın ifade ettiği gibi farklılıkları sınıf mücadelesine dönüÅtürmemektedir. Veysel için asıl değerli olan şey ise kültür/ilim sahibi olmaktır. Bunu, cahilliği eleÅtirdiği birçok Åiirinde açıkça ifade etmiştir⁶.

5.2.2. Irk, Etnik Köken ve Mezhepsel Kimlik Kaynaklı EÅitsizlikler

Irk, etnik köken ve mezhepsel kimlikten doğan eÅitsizlikler, doğal kaynaklı eÅitsizlikler kapsamındadır. Ten rengi, aile kökeni, doğulan yer gibi faktörler doğal eÅitsizliğin kaynağı olmaktadır. Irk ve etnik kimlik kökenli eÅitsizlikler, özellikle 20. yüzyılda biyolojik belirlenimcilik teorileriyle desteklenmeye çalışılmıştır. Ancak eÅitsizliği biyolojik gerekçelerle meÅru kılmaya çalışan bu teoriler; ırk kavramının bilimsel geçerliliğinin kuÅkulu oluşu, biyolojik süreçlerin toplumsal gerçeklik üzerinde herhangi bir etkisi olduğu görüşünün bir hakikat olmaktan uzak oluşu gibi iddialarla eleÅtirilmektedir (Turner, 1997, s.87). Bu eleÅtirilere rağmen doğal eÅitsizlikler, çeÅitli gerekçelerle toplumsal yaşama yansıtılmakta ve derinleÅtirilmektedir.

Veysel'in Åiirlerinde öne çıkan birlik ve kardeşlik vurgusu; ırk, etnik köken ve inanç kaynaklı farklılıklara yöneliktir. Bu farklılıklara "vahdet" yönünden yaklaşılr (Yardım, 2023, s.14). Bu unsurlar, toplumsal ayrışmanın ve çatışmanın kökeni olarak kullanıldığından Veysel'in yaklaşımı, bu ayrışmayı kökten yok etmek üzerinedir. Veysel'in Åiirlerinin ve sazının⁷ etkisiyle/gücüyle bu yaklaşım çok daha fazla yayılım alanı bulmuÅtur.

Edebî eserin üretim şartları, yazarın toplumsal rolünün tanımlanmasına katkıda bulunan alanlardan biridir (Sapiro, 2019, s.52). Bu şartlar bakımından Veysel, halk tabakasındandır ve ele aldığı meseleler, bu kesimin sorunlarından oluşmaktadır. Bir köy ve halk Åairi olan Veysel, Alevi inancına mensup bir çevrede yetişmiştir. Bununla birlikte, Alevilik vurgusundan ve bunu ayırıcı bir unsur olarak kullanmaktan özellikle kaçınmıştır.

Sazın ve söz söylemenin aÅağılandığı, bu sebeple Veysel'in dahi bir dönem yasaklandığı, köyü dolayısıyla sahip olduğu mezhepsel kimliğin dışlamaya ve ötekileÅtirmeye maruz kalışına rağmen (IÅık, 2019, s.28-29) Veysel bu olumsuzluklara karşı keskinleşmekten,

⁶ "Aldanma Cahilin Kuru Lafına" (Kaya, 2011, s.300) adlı Åiirinin tamamında; "Bir Softaya" (Kaya, 2011, s.315) adlı Åiirinin beÅinci dörtlüğünde; "Dünya Geniş İdi Şimdi Daraldı" (Kaya, 2011, s.221) adlı Åiirinin ise "Cahil insan gül ise de koklama" dizesinde açıkça cahilliği eleÅtirdiği görölmektedir.

⁷ Aksoy'un tespitine göre (2023, s.821) Veysel sazına bir çalgı aleti olmanın ötesinde anlamlar yüklemekte, onu bir arkadaşı olarak görmektedir. Hatta "Sazıma" başlıklı Åiirinde bir insanı değil sazını kendisine vasi kılmıştır.

tarafgirlikten kaçınmış ve mezhep, kimlik üstünlüğü gütmemiştir. Bu tavrı, hayatına ve şiirlerine de açık şekilde yansımıştır.

İrk ve inanç kaynaklı toplumsal eşitsizlikler, Veysel'in şiirlerinde "senlik-benlik kavgası" şeklinde ifade edilmektedir. Özellikle Türkiye ölçeğinde Türklük, Kürtlük, Çerkezlik şeklindeki etnik kökenler ile Alevilik ve Sünnilik özelindeki mezhep çatışmaları şiirlerinde yer bulmakta ve aralarında ayırım yaratma çabaları şiddetle eleştirilmektedir. Ömrünün son yıllarında bu mezheplere dair suni gruplaşmaların oluşumu ve bunun gazete yazılarında, televizyon programlarında gündeme gelmesi, Veysel'in bu yapay ayırma dayalı siyasi örgütlenmelerin artışından duyduğu rahatsızlık ve her fırsatta birliğe çağırması, neticede iki kesimin de Veysel'i sevip bağrına basmış olmasıyla sonuçlanmış ve bu durum, Veysel'i hemşehrisi olan bazı âşıklardan ayrı kılan bir özellik olarak ifade edilmiştir (Yalçın, 2000, s.13). Kendi mezhepsel kimliğini diğerine üstün tutmayan Veysel, bu durumun bu çerçevede kullanılmasına da karşı çıkmaktadır.

Veysel'in şiirlerinde, Türklük vurgusu da açık bir şekilde yer almaktadır. Ancak bu çerçeve, ırksal bir üstünlük bağlamında değildir. Milliyetçilik çerçevesinden ele alınabilecek olan bu şiirlerin çoğu, özellikle II. Dünya Savaşı yılları ortamında yazılmıştır ve bu çerçevede değerlendirilmeleri daha doğru olacaktır. Bazı değerlendirmelere göre bu şiirler, egemen ideolojiyle uzlaşma ve yurtseverlik çerçevesinde de yorumlanmaktadır (Pehlivan, 1984, s.23-24). Bu şiirler doğrudan toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşmaya konu olmadığından çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

İrksal farklılıklar, dinsel-mezhepsel ayrılıklar Veysel'in şiirlerindeki toplumsal eleştirilerin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Özdemir, 2018, s.154-157). Onun bir olmak, birlik olmak temalı çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Bu birlik, Türkiye sınırları içinde bir olmak anlamına gelmekle birlikte, genel olarak dünya insanları birlikteliğini kapsayacak genişliğe de ulaşmaktadır. Aşağıdaki şiiri buna dair en açık örneklerden biridir:

Allah birdir Peygamber hak
Rabbü'l-âlemîn'dir mutlak
Senlik benlik nedir bırak
Söyleyim geldi sırası

Kürt'ü, Türk'ü, ne Çerkez'i
Hep Âdem'in oğlu kızı
Berberce şehit gazi
Yanlış var mı ve neresi

Kuran'a bak İncil'e bak
Dört kitabın dördü de hak
Hakir görüp ırk ayırmak
Hakikatte yüz karası

Bin bir ismin birinden tut
Senlik benlik nedir sil at
Tuttuğun yola doğru git

Yoldan çıkıp olma asi

Yezit nedir, ne **Kızılbaş**
Değil miyiz **hep bir kardaş**
Bizi yakar bizim ataş
Söndürmektir tek çaresi
(...)

Åu âlemi yaratan bir
Odur küllî Őeye kâdir
Alevi Sünnilik nedir
Menfaattir varvarası⁸
(...)

Veysel sapma sağı sola
Sen Allah'tan birlik dile
İkilikten gelir bela
Dava insanlık davası (Kaya, 2011, s.186-187)

Veysel bu Şiirinde ırk, din, inanç gibi unsurlar üzerinden doğan eÅitsizliğı karşı çıkmaktadır. Buradan zuhur eden ayrılıkların yalnız menfaatler, yani yine maddi dünya çıkarlarından kaynaklandığını ifade etmekte; özellikle İslam dini içindeki Alevilik-Sünnilik ayrılığının birilerinin menfaati sebebiyle olduğunu dile getirmektedir. Her türlü ikiliğin belaya sebep olacağını, asıl meselenin insanlık davasını olduğunu ifade ederek Şiirini bitirmektedir. Benzer bir birlik çağrısı, Veysel'in aÅağıdaki dörtlüğüne de yansımıştır:

Çalışalım kurtulalım buhrandan
Nedir senlik benlik usandık candan
İrkımız neslimiz aynı bir kandan
Yurdun yaraların saralım kardaş (Kaya, 2011, s.319)

Veysel'in birlik temalı bu yaklaşımı, Türklük milli bilinci Őemsiyesi altında toplanmaktadır. Ancak buradaki Türklük, üstünlük gayesindeki katı bir milliyetçi tavır içinde değil, vatan sevgisi etrafında toplanan milli bir bilinç çerçevesindedir. AÅağıda ilk iki dörtlüğüne yer verilen Şiirde Veysel'in "Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız" diye haykırması⁹, vatan sevgisi etrafında toplanacak bir nesle sesleniştir:

Bu nasıl kavgalar çirkin dövüşler
Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız
Yolumuza engel olur bu işler
Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız
Birleşiriz bir bayrağın altında

⁸ varvara: "Hepsi, tümü; güürtü" anlamlarında kullanılmaktadır.

⁹ "Vatan Sevgisini İçten Duyanlar" başlıklı Şiirindeki "Her ferdin hakkı var bizimdir vatan" (Kaya, 2011, s.217) mısraı da benzer bir haykırışı yansıtmaktadır.

Biz Türklerin ikilik yok aslındaYanar tutuşuruz **vatan aşkında**

Hepimiz bu yurdun evlatlarıyız (Kaya, 2011, s.346)

Veysel, mezhep savaşı ve bundan doğan kötülüğü “Durum” adlı şiirinde ise şu dörtlülle eleştirmektedir:

Bakmaz mısın insanların işine

Kötülükler doğar peşi peşine**Mezhep kavgasına, din dövüşüne**

Sanki varıp sığmamışlar cennete (Kaya, 2011, s.169)

Görüldüğü gibi Veysel yaşadığı çağın ırk, etnik köken ve mezhepsel kimlik temelli kavgalarından bıkmış durumdadır. Bunların ülkeyi ve toplumu ileri götürmeyeceğini, aksine yurdun her açıdan güçlenmesine engel oluşturacağını yüksek sesle dile getirmektedir. Veysel’e göre yapılması gereken en önemli şey, ikilikten kaçınıp bütün farklılıkları zenginlik saymak ve bunun sonucunda “bir” olabilmektir. Söz konusu birlik, vatan sevgisi bağlamında Veysel’in Cumhuriyet rejimine bağlılığı ve desteği çerçevesinde de düşünülmelidir. Atatürk’e, Cumhuriyet’e, Halkevleri’ne, Köy Enstitülerine’ne yazdığı şiirler onun bu bağlılığı ve desteğinin yansıması olarak değerlendirilmelidir. Erdal da (2024) çalışmasında bu konuya odaklanarak Veysel’in Cumhuriyet ve Atatürk temalı şiirlerini ele almış; Halkevleri’nin Veysel’in müzikal yönünün gelişimine, Köy Enstitülerinin ise Veysel’in şiirlerinde de öne çıkan birlik, çalışma, ülkeye hizmet gibi temaların gelişimine katkı yaptığı sonucuna varmıştır. Bu çerçevede Koçak ve Gündoğdu (2023), 1930-1950 yılları arasındaki siyasi ve iktisadi devlet politikalarının Veysel’in şiirine yansımalarını değerlendirmiş; neticede Veysel’in şiirlerine yansıyan vatandaşlara yönelik çalışkanlık öğretisi, tasarruf bilinci, cahillığe karşı eğitimi olma teşviki gibi unsurların bu politikalarından feyz aldığı fikrine ulaşmıştır.

5.2.3. Toplumsal Farklılıklar ve Toplumsal Eşit(siz)lik

Bu başlıkta Âşık Veysel’in toplumsal eşitsizliğe yaklaşımı, toplumsal farklılıklar temelinde ele alınmıştır. Bu temanın bu başlıkta konu edilmesinin temel gerekçesi, toplumsal hayattaki çeşitli farklılıkların kabulü ile toplumsal eşitlik çağrısı yapılıyor olmasıdır. Bu çağrı, Veysel’in toplumsal tabakalaşma ve eşitsizliğe dair çözümünü ve mevcut farklılıkların ahlaki temel üzerinden meşrulaştırılmasını içermektedir. Burada ifade edilen toplumsal farklılıklar; karakter yahut ahlaki erdemler ve mesleki bakımdan oluşmakta, bunlar diğer temalardaki maddi yahut ırksal-etnik-mezhepsel farklılıklardan ayrı bir çerçeveye oturmaktadır. Bundan dolayı bu farklılıkların toplumsal hayattaki tezahürleri, eşitsizlik olarak yansımamaktadır.

Veysel’in bakış açısında Allah insanları farklı renklerde, farklı dillerde, farklı bedensel özelliklerde yaratmıştır. Dolayısıyla bireylerin kendilerinin seçmediği, onlara verili olarak gelen bu farklılıklar birer bozgunculuk vesilesi olmamalı, sırf bu yüzden birlik ve beraberlikten ödün verilmemeli, farklılıklara tahammül edilebilmelidir (Tek, 2016, s.345-346). Veysel şiirleri aracılığıyla günün değil, gelecek zamanların ve toplumun tüm

kesimlerinin alkışını almıştır (Özdemir, 2010, s.127). Toplumun tüm kesimlerinden farklı kesitler, onun şiirlerine konu olmuştur. Bunların en kapsamlısı, kendi yaşından yola çıkarak yazdığı “Seksen Yıllık Yolu Biraz Düşünek” adlı şiirden seçilen şu mısralarda görülmektedir:

(...)

Tembelin cebi boş karnı aç olur

(...)

Eğer **çiftçi** isen sarıl tutaktan

Ne ekersen onu biçen topraktan

(...)

Ya bir **zanaatkâr** ya bir **memur** ol

(...)

Hamal isen iskelede mağzada

Mebus-vari manto alma avrada

(...)

Eğer **zengin** isen paraca malca

Yabancılar sana kardeş bac'olur

(...)

Esnaf isen aç dükkânı bazar et

Eğer **seyyah** isen geşt ü güzâr¹⁰ et

(...)

Şimdi **genç** olanlar sonra **koc**'olur (Kaya, 2011, s.312-313)

Bu şiirinde kendi yaşından yola çıkarak genel bir hayat değerlendirmesi yapan Veysel; tembel, çiftçi, zanaatkâr, memur, hamal, mebus, zengin, yabancı, esnaf, seyyah, genç, koca (yaşlı) gibi meslek, mizaç, yaşam tarzı farklılaşmasından ortaya çıkan tiplerden bahsetmektedir. Aynı zamanda toplumsal tip olarak da betimlenen bu kimseler, toplumsal hayatın farklı veçhelerinde bulunurlar. Her biri, konumlarının gerektirdiği yaşam tarzını temsil etmektedirler. Tembellik bir karakter özelliği olarak kabul edilip tipik bir davranış örüntüsünü gerektirmektedir. Çiftçilik, zanaatkârlık, memurluk, hamallık, mebusluk, esnaflık, seyyahlık çeşitli meslek grupları olarak şiirde yer bulmaktadır. Zenginlik, paranın gördüğü değer sebebiyle yabancıları dahi kişiye yakın kılmaktadır. Veysel, “Şimdi genç olanlar sonra koc'olur” dizesiyle ise genç olanların sonra kocayacağını (yaşlanacağını) belirtip hayatın kendine has doğal döngüsüne vurgu yapmaktadır.

Veysel, dünya ahvalini anlattığı “Kaldırısam Perdeyi Döksem Suçunu” başlıklı şiirinden seçilen aşağıdaki iki dörtlükte meslek ve mizaç farklılıklarına şu şekilde yaklaşmıştır:

Nice **zengin**lerin çarkın çevirdin

Nice **kahraman**ı teptin devirdin

Bunca **fakir**leri kastın kavurdun

Herkese bir türlü kadersin dünya

¹⁰ geşt ü güzâr: “Gezip dolaşma, gezip tozma” anlamında kullanılmaktadır.

(...)

Ne **bankeri** kalır ne de bir **fakir**

Herkes kazancını sana bırakır

Beş arşın bez ile yol'eden ahir

Eline geçeni yutarsın dünya (Kaya, 2011, s.155)

Veysel bu şiirinde zengin, kahraman, fakir, banker tiplerine yer vermiştir. Ancak bunlar arasında hiyerarşik bir güç ilişkisi kurgusuna rastlanmamaktadır. Bu farklı toplumsal tipler, “herkes” kelimesinin ontolojik çağrısında yer bulmaktadır. Benzer bir çağrı, “Gönül Sana Nasihatim” adlı şiirindeki şu dörtlükte de geçmektedir:

Bazı **zengin** bazı **züğürt**

Bazı **usta** bazı **şegirt**

Bazı **koyun** bazı **aç kurt**

Her irenkten derme gönül (Kaya, 2011, s.227)

Veysel'in bu şiirinde toplumsal farklılıklar, “ikilikler” halinde yer bulmaktadır. Zengin-züğürt; usta-şegirt (şakirt/çırak); koyun-kurt şeklinde anılan ikilikler, “her renk” söylemiyle toplumu oluşturan farklı renkler olarak ifade edilmektedir. Veysel, toplumsal farklılıkları “Güzelliğin On Par'etmez” şiirinde de koyun-kurt metaforuyla anlatmış (Kaya, 2011, s.152), fikir farklılıklarının toplumsal hayata da yansıtacağını söylemiştir. Bu farklılıklar, diğer şiirlerde de dile getirildiği gibi, eşitsizlik ilişkisi doğuran bir ilişkiyle değil, her özün kendi doğası içinde yaşamını sürdürmesi şeklinde anlatılmaktadır.

Veysel, Allah'a seslendiği “Mimar” başlıklı şiirinin ilk iki dörtlüğünde ise farklılıklara daha manevi bir anlam yüklemiştir:

Bu dünyayı kuran mimar

Ne hoş sağlam temel atmış

İnsanlığa ibret için

Kısım kısım kul yaratmış

Kimi yaya, kimi atlı

Kimi uçar çift kanatlı

Dünya şirin baldan tatlı

Eyvah balı tuza katmış (Kaya, 2011, s.323)

Veysel, yaya-atlı gibi farklılıklarla birlikte “Kimi uçar çift kanatlı” dizesiyle insan dışındaki mahlûkları da konu edinerek canlıların çeşitliliğine gönderme yapmaktadır. Her canlının doğası, özü burada kendine yer bulmuştur. Aslında Veysel'in şiirdeki temel mesajı şudur: İnsanlar arasındaki farklılıkları birer kusur olarak görmemek gerekir, zira bu farklılıkları bahşeden Allah'tır. Dolayısıyla farklılıkların eşitsizliğe giden yolu açması demek, ilahi var edişe de karşı çıkmak demektir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Âşık Veysel'in hayatından ve şiirlerinden örneklerle toplumsal eşit(siz)lik ve tabakalaşma meseleleri ele alınmış; edebiyat sosyolojisinin iki önemli unsuru olan “yazar” ve “eser” özelinde detaylı tespitlerde bulunulmuştur. Analiz birimi olarak Veysel'in hayatı (anıları) ve şiirleri belirlenmiştir. Veysel'in hayatından ve bütün şiirlerinden toplumsal eşit(siz)lik ve tabakalaşmayla ilgili olanlar seçilmiş ve bunlar, kuramsal bakış açılarının desteğiyle yorumlanmıştır.

Edebiyat, yazarlarının sözcükler aracılığıyla direniş gerçekleştirdiği bir alandır. Şairler de gelişmiş algıları ve diri sinir uçlarıyla içinde buldukları zamanın ve mekânın ve bu zaman ve mekân içinde vuku bulan hadiselerin nabzını elinde tutan; toplumsalla ilişkileri kimi zaman başkaldırı, kimi zaman çatışma, kimi zaman destansı bir ululama şeklinde olabilen kimselerdir (Çağan, 2012, s.419-420). Veysel de bu şairlerden biridir ve şiirlerinde doğa sevgisinden vatan aşkına, birlik çağrısından millî bilince kadar birçok konu yer almaktadır. Onun şiirlerinde zenginler ve şehirliler tarafından hor görülmeye karşı halktan yana bir tavır alış ve insanlığın ortak bir öze sahip olduğuna dair bir inanç vardır. Âşık Veysel özelinde bu direniş, çeşitli sebeplerle inşa edilen toplumsal eşitsizliğe karşı durmak, birliği sağlamaya çalışmak şeklinde kendini göstermiştir. Bu amaç uğrunda Veysel'in şiirleri, toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşma kaynaklı sorunlara direniş aracına dönüşmektedir. Anılarına yansıyan bazı olaylardan/durumlardan anlaşılacağı gibi Veysel, şiirlerinin yanı sıra yaşamıyla ve davranışlarıyla da bu direnişi göstermektedir. Ancak bu direnişini, edebiyatı bir siyaset malzemesi yapmaksızın, herhangi bir propagandaya dönüştürmeksizin gerçekleştirmektedir. Nitekim tam da bu yönü, Veysel'den açık bir siyasi destek bekleyen çevrelerde hayal kırıklığına sebep olmuştur. 1960'ların siyasi atmosferinde insanların particilik sebebiyle kutuplaştığı bir ortamda, taraf tutmaksızın particiliğin geçici olduğunu vurgulaması ve insanların bu sebeple birbirini kırmamasını hatırlatması bu tavrının örneklerindedir.

Arısoy, Âşık Veysel ile Afro-Amerikalı siyahi şarkıcı Ray Charles arasında görme engelli oluşları ve sanatlarının zenginliği açısından bir benzerlik kurmuştur (1975, s.5-6). Rousseau'nun doğal eşitsizlik teorisine benzer biçimde Arısoy da doğanın kişideki bir uzva karşılık başka bir yönden güçlendirildiğini, görme yetilerini kaybeden kişilerin duygu ve ruhi yönden daha üstün olabildiklerini söyleyerek Ray Charles ve Âşık Veysel gibi sanatçıları buna örnek göstermektedir. Ancak toplumdaki tüm eşitsizlikler, bu şekilde dengelenemez ve çeşitli vesilelerle üretilmeye devam eder. Rousseau (1990, s.177), doğa halinde hemen hiç bulunmayan eşitsizliğin gücünü ve artışı bizim yeteneklerimizden, insan aklının ilerlemesinden aldığını ve sonunda mülkiyetin ve kanunların yerleşmesiyle sabitleştğini ve yasallaştığını savunur. Buna göre, insan uygarlaştıkça inşa edilen toplumsal eşitsizlik kalıcı hale gelmekte ve artmaktadır.

Veysel'in “Çarık-Mes Konuşması” adlı şiiri üzerine yapılan ontolojik tahlil neticesinde onun eşitlikten, dayanışmadan yana bir insan olduğu, vermek istediği evrensel iletiyi şiirlerine yansıttığı söylenmektedir (Yılmaz, 2016, s.402). Gerçekten de zenginlik-yoksulluk, şehirlilik-köylülük, etnik, mezhepsel ve dinî kimlik farklılıklarının Veysel

nezdinde toplumsal ayrılmaya gerekçe olmaması, özellikle ve her seferinde vurgulanmaktadır. Veysel'in kendi kimliğinden hareketle hem tecrübe ettiği hem de tecrübe alanının biraz dışında kalan çeşitli düzeylerdeki ve konumlardaki toplumsal ve sınıfsal farklılıklar, çeşitli şekillerde ve düzeylerdeki toplumsal eşitsizlikler onun dünyayla kurduğu ilişkide merkezi konumdadır.

Veysel sanat adamı olmak, halk adamı olmak, halkın sözcüsü olmak dışında politikaya ve ideolojilere teslim olmamıştır (Kutsi, 1973, s.37-38). Hatta bu yönü, Pehlivan (1984) gibi açık bir siyasal duruş ve tarafgirlik beklentisinde olan kimseleri hayal kırıklığına uğratmıştır. Onun bu tavrı, toplumsal meselelere ilişkin duyarlılığı çerçevesinde kapsayıcı ve bütünleştirici olmuştur. Solmaz ve Sarpkaya'nın da örneklendirdiği gibi (2023) halk müziği, pop müzik, rock müzik, klasik müzik gibi birbirinden çok farklı müzik türleri ve dünya görüşleri dahi Âşık Veysel'de buluşabilmiştir.

Kaynaklar | References

- Aksoy, H. (2023). Âşık Veysel'in vasiyeti: Sazım sen kal dünyada. *Folklor Akademi Dergisi*, 6(2), 815-823.
- Alptekin, A.B. (2007). *Âşık Veysel (Türk'üz türkü çağırırız)*. Akçağ Yayınları.
- Arı, B. (2015). Âşık şiirinde toplumsal eleştiri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(32), 262-284.
- Arısoy, S. (1975). Âşık Veysel. *Sivas Folkloru*, 26, 3-6.
- Aristoteles (2020). *Politika*. (Ö. Orhan, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Bakiler, Y.B. (2010). *Âşık Veysel*. Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Balbay, M. (2018). *Gönül gözünde binbir renk Âşık Veysel*. Halk Kitabevi.
- Bekki, S. (2021). *Halk müziğinin seyyar radyosu Âşık Veysel*. Muhit Kitap.
- Ceyhan Akça, N. (2013). *Edebiyat sosyolojisi açısından 12 Eylül şiiri*. Kurgan Edebiyat.
- Cılga, H. (2023). *Âşık Veysel (Bilgelikleri-sezgileri-nükteleri)*. Post Yayınevi.
- Çağan, K. (2012). Şiirin sosyolojik imkânı bağlamında Mehmed Akif şiirinin toplumu anlamaya katkısı. K. Alver (Ed), *Edebiyat sosyolojisi incelemeleri* (s. 411-436) içinde. Hece Yayınları.
- Çalışkan, A. (2018). *Edebiyat bilimi ve modern Türk edebiyatında edebiyat psikolojisi*. Kurgan Edebiyat.
- Çandır, M. (2023). Manevi değerlerimizin Âşık Veysel'in şiirlerine yansması. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, *Âşık Veysel Hatırasına Gelenek ve Edebiyat Özel Sayısı*, 9, 252-275.
- Çandır, M. ve Furan, A. (2024). Âşık Veysel tefekkürünün evrensel boyuttaki yansmaları. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (EFAD)*, 7(1), 81-91.
- Çerkezoğlu, E. (2015). *Âşık Veysel Şatıroğlu'nun şiirlerinde din ve dindarlık* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Erdal, G. (2024). Cumhuriyet'in 100. yılında Âşık Veysel'in Cumhuriyet ve Atatürk temalı şiirleri hakkında bir değerlendirme. *International Journal of New Horizons in the Social Sciences (JOSSCI)*, 1(1), 1-9.
- Escarpit, R. (1992). *Edebiyat sosyolojisi*. (H. Portakal, Çev.). İletişim Yayınları.
- Güllülü, S. (1988). *Sanat ve edebiyat sosyolojisi*. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Işık, C. (2019). *Gerçek Âşık Veysel*. Bağlam Yayıncılık.
- İnalçık, H. (2022). *Şair ve patron*. Doğu Batı Yayınları.

- Karaçağlı, A. (2019). *Âşık Veysel'in şiirlerinin vatan, millet, din, bayrak kavramları açısından incelenmesi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Giresun Üniversitesi.
- Karpat, K.H. (2017). *Osmanlı'dan günümüze edebiyat ve toplum*. Timaş Yayınları.
- Kaya, D. (2011). *Âşık Veysel*. Akçağ Yayınları.
- Kemikli, B. (2016, 23 Şubat). İki Veysel yahut aynadaki kırılma. <https://fikircografyasi.com/makale/iki-veysel-yahut-aynadaki-kirilma> adresinden 02 Haziran 2024 tarihinde alınmıştır.
- Koçak, A. ve Gündoğu, S.K. (2023). 1930-1950 yılları arası dönemde Türkiye siyasi ve iktisadi devlet politikalarının Âşık Veysel şiirine yansımaları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(44), 1547-1562.
- Köseihal, N.Ş. (1964). Edebiyat sosyolojisine giriş. *İstanbul University Journal of Sociology*, 2(19-20), 1-37.
- Kutsi, T. (1973). *Âşık Veysel (Hayatı, sanatı, eserleri)*. Ararat Yayınevi.
- Marks, K. (2003). *Kapital-I (Kapitalist üretimin eleştirel bir tahlili)*. (A. Bilgi, Çev.). Eriş Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mills, C.W. (2007). *Toplumbilimsel düşün.* (Ü. Oskay, Çev.). Der Yayınları.
- Moran, B. (2002). *Edebiyat kuramları ve eleştiri*. İletişim Yayınları.
- Öz, G. (2013). *Alevilik-Bektaşilik bağlamında Âşık Veysel*. Barış Kitap.
- Özdemir, A. (2010). *İki kapılı handa Âşık Veysel*. Sivas Platformu Yayınları.
- Özdemir, S.D. (2018). Âşık Veysel'in şiirlerinde sosyal eleştiri. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 16(6), 151-161.
- Özen, K. (2009). *Selam olsun kucak kucak Âşık Veysel (Hayatı ve şiirleri)*. Duvar Yayınları.
- Öztürk Aykaç, N. (2022). Türkiye'de kentleşme. Ü. Şentürk (Ed), *Türkiye'nin toplumsal yapısı* (s. 377-414) içinde. Paradigma Akademi Yayınları.
- Pehlivan, B. (1984). *Âşık Veysel (Yaşamı, sanatı, şiirleri üzerine bir inceleme)*. Deniz Kitaplar Yayınevi.
- Platon (1999). *Devlet*. (S. Eyüboğlu ve M.A. Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rosenthal, M. ve Yudin, P. (1972). *Materyalist felsefe sözlüğü*. (A. Çalışlar, Çev.). Sosyal Yayınlar.
- Rousseau, J.J. (1990). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı*. (R.N. İleri, Çev.). Say Yayınları.
- Sapiro, G. (2019). *Edebiyat sosyolojisi*. (E.C. Gürcan, Çev.). Doğu Batı Yayınları.

- Solmaz, E. ve Sarpkaya, S. (2023). Sazdan gitara Âşık Veysel: Âşık Veysel'in evrensel etkisini popüler müzik örnekleri üzerinden okumak. A. Öger ve M.S. Çelepi (Ed), *Prof. Dr. Mustafa Arslan armağanı* (s. 783-796) içinde. Paradigma Akademi Yayınları.
- Şatıroğlu, A.V. (1971). *Dostlar beni hatırlasın*. (Ü.Y. Oğuzcan, Haz.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tek, R. (2016). Edebiyat-toplum ilişkisi bağlamında Âşık Veysel'in şiir dünyası. *SUTAD*, 40, 327-350.
- Tunç, E. ve Çelik, A. (2023). Âşık Veysel ve yaratıcı endüstriler. *Folklor Akademi Dergisi*, 6(3), 983-991.
- Turner, B. (1997). *Eşitlik*. (B.S. Şener, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Tutu, S.B. (2008). *Âşık Veysel Şatıroğlu (Hayatı, eserleri ve müzik kimliği)* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ege Üniversitesi.
- Tüzer, İ. ve Hüküm, M. (2019). *Edebiyat sosyolojisi (Edebiyata sosyolojiden bakmak)*. Akçağ Yayınları.
- Ülken, H.Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. MEB Basımevi.
- Ünsaldı, L. ve Geçgin, E. (2013). *Sosyoloji tarihi (Dünya'da ve Türkiye'de)*. Heretik Yayıncılık.
- Vural, Ş. (2023). *Âşık Veysel'in şiirleri üzerine ontolojik bir inceleme* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Williams, R. (1974). On high and popular culture. *New Republic*, 171(21), 15.
- Yalçın, Ö. (2000). *Âşık Veysel (Dramı, sanatı, şiirlerinden seçmeler)*. Ötügen Neşriyat.
- Yardım, M.N. (2023). *Bilge ozan Âşık Veysel Şatıroğlu*. Akıl Fikir Yayınları.
- Yavuz, O. (2020). *Pir Sultan Abdal ve Âşık Veysel'de varoluşçu temalar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Yığman, S. (2019). *Değerler eğitimi açısından Âşık Veysel'in şiirleri* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, A. (2018). *Âşık Veysel*. Ketebe Yayınları.
- Yılmaz, N. (1996). *Âşık Veysel (Millî kültürümüzdeki yeri)*. Ocak Yayınları.
- Yılmaz, S.S. (2016). Âşık Veysel'in "Çarık-Mes Konuşması" adlı şiirinin ontolojik tahlili. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40(1), 389-404.
- Yurduşen, Y. (2013). *Âşık edebiyatı halk şiirindeki eğitsel ve öğretisel unsurlar (Âşık Veysel örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.